
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

SZEREP ÉS EGYÉNISÉG

Domonkos István: *Tessék engem megdicsérni*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1976

Alighanem minden költő életében elérkezik egyszer a pillanat, midőn megfáradva, kiábrándulva, légszomjjal küszködve elindul gyermekkora elvesztett édene felé, s megkísérli újjáéleszteni álarctalan, meg nem nyomorított régi önmagát. Természetes, megtartó utazás ez, sok esetben azonban, főként az ambíciózus középszerű költőknél, nem eredményez műveket is, mert az irodalmi közvélemény állhatatosan kitart a mellett az előítélet mellett, hogy a játékos gyermekvers minden tekintetben alacsonyabb rendű, mint a komoly, létkérdésekkel gyürkőző „felnőtt” poézis. A jó költő persze sohasem szolgáltatja ki magát az efféle szakmai igazságoknak, akkor sem, ha szenved is miattuk, és nem tesz eleget a nyíltan vagy burkoltan megfogalmazott elvárásoknak sem, mégis meg-megtorpan azonban, hiszen a gyermekköltészet, bár korántsem alacsonyabb rendű, sajátos feladatok elé állítja őt. Akarva-akaratlanul igazodnia kell a gyermeki elme fejlettségi szintjéhez, befogadóképességéhez, egyszersmind pedig töviről hegyire ismernie kell a gyermeki képzelet, álmovilág természetét is. Már a kezdet kezdetén kénytelen tehát redukálni tapasztalatainak körét, s ezzel párhuzamosan olyan formaelemeket, fordulatokat kell felkutatnia, amelyek hitelesen szólaltatják meg a határok közé szorított élményiséget. Azt is mondhatnánk akár, hogy a gyermekvers szükségképpen az alkotó egyéniségétől „távol”, a szerepjátszás jegyében valósul meg. Nem véletlen éppen ezért, hogy a modern magyar líra legszebb gyermekverseit Weöres Sándor írta, s az sem, hogy költészete erőteljesen hatott a mai irodalmunkra is. Weöres jó korán rátalált az alkatának leginkább megfelelő költészeti modellre, amelyben a „gondolatok nem az értelem rendje szerint, hanem az értelemre mintegy merőlegesen jelennek meg”, s ezen a csapáson haladva, gyermekverseiben is sikerült elérnie a költői immanenciának azt a fokát, ahol már elhalványulnak, irrelevánsá válnak az egyébként oly nyilvánvaló szerepjátszás jegyei. Azok viszont, így költőink közül is néhányan, kik Weöres bűvöletében kezdtek gyermekverset írni, de az övénel kisebb ihlettel és szenzibilitással, ritkán tudták mara-

déktalanul háttérbe szorítani a szerepet, ritkán emelkedtek felül az eltanulható formai megoldásoknak jobbára csak mesterségbeli jártasságot jelölő szintjén. Hadd tegyük azonban hozzá, hogy ezek a kísérletek felemáságuk ellenére is vonzóbbak, érettebbek, mint azok az érzelmesen didaktizáló, „megtúrt” szerkezeti elemekben bővelkedő versek, amelyek szinte mindent a mesemondói stílusban előadott személyes emlékekre bízunk.

Ezeket a mozzanatokat azért bocsátottuk előre, némileg sarkítva s a kelleténél jobban aláhúzva őket, mert nem kis meglepetésünkre két-három esztendővel ezelőtt Domonkos István is gyermekverseket kezdett publikálni. Furcsa volt megbarátkozni a ténnyel, hogy az álarcoktól idegenkedő, önnön költői „szerepeit” is ironikusan romboló, hiteiben megingott, a valóság és a költészet között őrlődő Domonkos István egyszer csak gyermekverseknél kötött ki. Ha ezek a versek beilleszkedtek volna a napot és holdat felragyogtató, szellőcskét és lovacskát megfuttató standard dalocskáik sorába, könnyen levonhattuk volna a következtetést, hogy költőnk felzárkózott azokhoz, kik gyermekirodalmunk gyarapításán fáradoznak évek óta már. Felzárkózásról azonban szó sem volt, úgyhogy valóban érdemes nyomába szegődnünk a nemrég megjelent kötetnek.

Főlöszlegesen lenne latolgatni, mi minden játszott közre a *Tessék engem megdicsérni* létrejöttében, két okot azonban a melléfogás kockázata nélkül is megnevezhetünk. A verseskönyv anyagának egy része az 1972-ben írt *Der springt noch auf!* után keletkezett, abban az időszakban tehát, amikor Domonkos verseiben a „nos költészet egyedül maradtunk” felismerése vált uralkodóvá, mindazokkal a már-már cinikus érzelmi kitérésekkel egyetemben, amelyekkel „halt”-ot kiáltva és önmagát sem kímélve elvágta az utat a sokáig „szidolozott”, „lényemmel etetet” költészet felé. Meghasonlottsága ekkor már nemcsak az elhallgatás veszélyével fenyegetett, hanem egyúttal elérte a robbanás előtti pontot is, amelynek közelében huzamosabb időn át egyszerűen nem tartózkodhatik az ember. Értethető hát, hogy csaknem kiúttalan helyzetében az átmeneti feloldozódás reményét kínálta számára a gyermekköltészet, mely a meggémberedett, inkognitóba szorult játékos hajlamokat is megmozdítja, fölzsabadítja, nagy kérdés azonban, hogy egyáltalán kilendült volna-e holtponthelyzetéből, ha nem ismerkedik meg épp akkortájt a „mi utcánk költőjének”, Brasnyó Lajcsinak a verseivel. A szomszéd gyerek tiszta forrásból táplálkozó, feltűnési vágytól, szándékolt őszinteségtől, megjátszott flegmától mentes verseselése a szó szoros értelmében megdöbbenetete, s nemcsak azon munkálkodott, hogy az olvasók is mielőbb megismerkedjenek vele, hanem hosszan, lelkenedezve beszélt róla többször is mint egy eleven csodáról, mint egy jelenésről.

S a kettős feltételezettség jelzetei szépen megfigyelhetők a kötet verseiben. Egyfelől szürrealista tiszta képek kergetőznek bennük felhőtlen derűvel, groteszk bukfenceket vetve, a nyelvi lelemény pedig új szavak alkotásától kezdve a dadogáson, selypítésen át a jelentésmódosító igekötő-

variálgatásig lehetőségek egész sorát csillagszóróztatja fel, mintha csak a lidérceitől megmenekült intellektus nem tudna betelni játékaival. Másfelől azonban az is szembetűnő, hogy a szavakban rejlő helyzeti energiák felszabadítását a nevetetés, meglepetés és figyelemkeltés célzata mellett tartalmi együtthatók is meghatározzák a versek zömében. Ritkán elégszik meg a költő a merész képek gépies egymás mellé szerkesztésével, a távolságtartó, megszokott gyermekköltői szereppel. Inkább versen belül marad, s valamely fiktív lírai én segítségével szervezi alkotássá a gyermeki lélek apró, de csöppet sem jelentéktelen rezdüléseit, amelyek rendszerint metszik az ő világát is. Legmeggyőzőbben talán épp a címadó versben. A lírai én ott makacs kitartással kéri és követeli versszakról versszakra, hogy a felnőttek dicsérjék meg őt vágyaktól vezérelt cselekedeteiért, hogy ne gördítsenek akadályt képzelete munkája elé. S bár a költő nem lép közbe a kommentátor szerepében, a fölösleges díszektől megfosztott, keményen pattogó verspárokából kihallatszik mégis nemleges válasza, aminek okairól a lírai én még semmit sem tudhat.

A versen belül maradás megkülönböztető sajátása Domonkos István kötetének. Más költők gyermekverseiből könnyűszerrel összeállíthatnánk egy olyan válogatást, melyet a be nem avatottak fenntartás nélkül egyetlen szerző alkotásaiként olvashatnánk végig, a *Tessék engem megdicsérni* darabjait azonban nem építhetnénk bele semmiféle hasonló sorozatba, mert nem egy előre megtervezett vállalkozásból születtek, hanem a költő adott helyzetéből, már-már szükségképpen. Szerepet vállalt itt Domonkos István is, ez nem vitás, de a lírai ének mindegyikét szereptagadó élményekből teremtette meg, s épp ez okból lehetnek versei egyszerűek és utánozhatatlanok.

UTASI Csaba

MENET KÖZBEN

Brasnyó István: *Tükrös Madonna*, Forum, Újvidék 1976

Brasnyó legújabb könyvének vizsgálatakor talán a legcélszerűbb lenne *A levegő titkai/Gazdanépek* második részéhez kanyarodni vissza. Ennek az 1972-ben megjelent könyvnek és a mostaninak az összevetése ugyanis jól illusztrálhatja Brasnyó fejlődését. Annak idején e sorok írója, joggal vagy jogtalanul, többek között a bíráló kemény szavaival illetve a szerzőt. Megállapíthattam, hogy Brasnyó objektív prózája tulajdonképpen statikus, koncentrált képek az író múltjából, amelyek híján vannak a kép mint ábrázolási mód egy lehetőségének, olyan alapkellékeinek, mint az allegória vagy a szimbólum. Jól kitapintható jelentés nélkül a képek sok-